

giner muntanyès; parlant d'un camí «dic de ferradura per dir de matxos o rosses de montanya, perquè és tan dolent y perillós que sols los matxos y cavalls nascuts al país hi poden passar» 1888, «las rossas que portan los queviures ---» 1889.

DERIV · *Rossam* 'conjunt de bestiar de peu rodó' [Vogel, 1911, que ho dóna com a propi traient-ho de VCatalà, cita d'*AlcM*]: «les femades del *rossam* / vajan pudrides al camp, / les que, emperò, dóna el bou, / no tardan en ser-ho prou» en les Geòrgiques empordaneses de Fages de Romà, c. 1850; «quan arribin los forasters fes que'l *rossam* sia ben aconduhit de grana y herba», Bosch de la Trinxeria (cites del *DAG*, que ho retroba a Andorra); *bestiar de rossam* anotava Coromines d'un amic d'Olot el 1898, «bestiar de peu rodó» Girona (*BDLC* XII, 241); i a l'alta Cerdanya: «els corbs solen seguir els rastres del *rossam*, per espicassar-ne les buïnes», Ant. Cayrol (*Cont Cerd.*, 42), *rossim* pall. Que hagi existit un cat. *roç* per 'rossí' crec que hem de negar-ho, car es tracta d'un hapax d'un text mal publicat, per l'inexpert bibliotecari Menhardt, ignorant del català, la manescalia de Klagenfurt (de c. 1400).³

Anem a veure, en tot cas, que el derivat més conspicu i important és *rossí*. Però serà bo que abans passem revista als congèneres del primitiu *ròssa* en les altres llengües romàniques. És un mot comú amb el fr. *rosse* «cheval sans force, sans vigueur», «personne qui ne vaut pas grand chose», it. *rozza* «cavallo rifinito, incarognito», «carogna, donnaccia», oc. *ròssa* «rosse, haridelle», «charogne», «carogne femme qui s'abandonne» (amb ò oberta, comprovada per la forma diftongada *ruosso* del Roergue); et *TdF* cita *li rosso de Camargo* «les chevaux sauvages de la Camargue»; *manado o liame de rosso* «troupeau, paire, de chevaux sauvages», *rodo de rosso* «troupe de douze chevaux, qu'on emploie au foulage des gerbes». Ara bé en aquestes llengües el mot es documenta abans, bastant abans que en la nostra literatura, i en part molt abans, fins i tot, que en totes les dades catalanes Això, només en ll d'oc, en què ja apareix en una cançó satírica de Peire Cardenal, mj S XIII: «jatz ab una vielha *ròssa* / que cordeja e tiragossa» 'dorm, jeu, amb una vella arrossinada (o amb una egua dolenta i vella) que estiragonya i tiba la brida' (Rayn. v, 115, cf. *PSW* I, 367; VII, 381, i VIII, s. v. *tiragossar*).

En fr. no sembla haver-n'hi dades fins a 1460, tampoc en italià se n'han assenyalat testimonis d'una gran antiguitat, però ho compensa la massa d'autors clàssics en què es presenta des del principi, i la varietat de formes que hi assumeix, tot això ja des del S XV: *rozza* apareix en una sátira de l'Ariosto (c. 1520): «poi metti un mulo e un' altra *rozza* vecchia», i en el Firenzuola († 1545), i amb el sentit de «donnacia» en Feo Belcarí († 1484) El despectiu *rozzone* ja en el mateix Ariosto amb l'aplicació obscena «tristo membro virile»: «ma quel pigro *rozzon* non, però, salta, / indarno il fren gli scuote e lo tormenta / e non può far che tenga la testa alta» (cf. F. Alunno, *La Fabbrica del Mondo*, § 1455); però en el sentit

propí «cavallo tristo» ja es troba en el *Morgante* de Pulci (1483), en un sonet de Bellincioni († 1492), en l'*Orlando Innamorato* de Berni (1531) i en el *Cavallierizzo* venecià de C. Corte (1573); en fi hi ha *roz-zaccia* en el Lasca († 1584) i *rozzetta* en les cròniques cincinentistes de Morelli (Tommaso) en el sentit de «bricconcella» (Petrocchi)

Ha causat escrúpols el fet que en italià la pronúncia actual sigui *ròzza* amb *zz* sonores i *o* tancada; però no n'hi ha per preocupar-se'n puix que no ens consta quina antiguitat té aquesta pronúncia, i ja se sap que els poetes italians fan poc cas d'aquestes distincions en llurs rimes. En tot cas el fr., l'oc. i el cat. mostren irremissiblement que la *ó* era oberta i la sibilant africada era sorda i quant a l'italià, aquesta sonoritat i aquest timbre s'expliquen molt senzillament per contaminació de l'important i vivíssim adjectiu italià *ròzzo* 'gros', 'ordinari' (rūditus) mot de la llengua italiana de sempre [Dante, Boccaccio]. Car de fet el dialecte venecià ha conservat *ròzza* amb ò oberta i *zz* sordes, a Brescia hi ha *ròssa* o *ròs* i a Milà *ròz* (som a la zona on els plurals femenins perden la -e: *le donn*, *le fèmin/fènn*, per tant no podem fer massa cas d'aquestes variants en -s o -z): altrament Ang Prati ens remet per a aquesta qüestió i per a aqueixes formes dialectals als treballs de Salvioni, Bertoni (*Rendic Ist Lomb* XLIX, 1051; *ARom* x, 161) i d'altres. N'hi ha més encara: titolès *rozza* 'rossí vell', Comelico *ròðu* «persona o animale molto vecchio» (*ARom* x, 161).

Com a conclusió provisional notem que la *ss* cat., oc. i fr., i la *zz* italiana (sense exceptuar-ne la *ch* de la forma dialectal franco-normanda *roche* en què apareix primerament el mot francès, l'any 1460), amb cap base fonètica no es conciliarien tan fàcilment com amb un tipus *ROTȚIA*

L'únic pas ferm que s'havia fet en l'estudi etimològic d'aquesta arrel romànica, abans del DCEC, és el que ja va fer Diez (*Wb.*, 277): o sigui establir el fet, evident en si, que *ròssa* i *rossí* són mots inseparables l'un de l'altre i ho han d'haver estat sempre.

El cas és que *rossí* és un mot més generalment conegut, i amb extensió encara una mica més gran, geogràfica i històrica, dins la Romània. En català el trobem en massa des del S XII, i no menys en castellà, oc. i fr. i italià. Hi hagué una variant antiga *ronci(n)*, *-ino*, minoritària i que no trigà a desaparèixer: desconeguda en cast i portuguès, efímera en oc. i cat., aviat eliminada en el Nord de França. En català en registra moltíssims l'*InuLC*, ja en el S XIII, i entre aquesta trentena de testimonis ross. només n'hi ha dos amb la *n* afegida (1211, 1232); en el Princ., entre els primencs trobem ja «dimito Hospitali meum *rucinum* et asinum» l'any 1198 (Arxiu del Gran Priorat, MiretS, *Més antic text lit.*, 23). Certament n'hi ha d'encara més antics: «et accepimus unum *roncinum*» ross. any 1155, però sense *n* «et *rocinum* et bovem» el 1185.⁴

En fonts documentals de més al Sud el trobem també des del S XII. En els docs. de Poblet: «Ego B. S. --- dono meipsum pro converso --- monasterio S. M. Populeti --- et dono eidem M^o illas meas casas --- q. ha-